

В І Д Г У К
офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
Романенко Оксани Вікторівни на дисертацію Семенцової Оксани Миколаївни
«Психологічна корекція комунікативної діяльності
старших дошкільників з ЗПР», подану до захисту на здобуття наукового
ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.08 – спеціальна психологія

Актуальність дисертаційного дослідження Семенцової О. М. «Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР» зумовлена соціальною реальністю сучасної України, в якій на разі відкриваються нові межі комунікації, притаманні європейському суспільству. Поширення гуманістичних тенденцій актуалізує потребу в розробці наукових засад оптимізації комунікативної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку, популяція яких в Україні, поміж дітей з іншими нозологіями, є однією з найчисельніших. Враховуючи роль комунікативних здібностей у соціалізації дитини, опрацювання зазначеної теми дисертаційного дослідження вбачається необхідним і своєчасним.

З огляду на положення, викладені дисертанткою, актуальність теми можна вважати цілком обґрунтованою. Закономірним є зв'язок рецензованої роботи із науковими програмами, планами, темами, що, зокрема, відповідає тематичному плану науково-дослідницької роботи кафедри спеціальної психології та медицини Національного педагогічного університету (НПУ) імені М. Драгоманова «Клініко-психологічні особливості дітей з психофізичними порушеннями». Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради НПУ імені М. Драгоманова (протокол № 4 від 25.11.2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 19.06.2012 р.).

Методологічний апарат дослідження засвідчує належний рівень наукової підготовленості дисертантки. Об'єкт, предмет та завдання дослідження чітко визначені, логічно і структурно узгоджені, відповідають його меті. Мета і завдання дослідження відповідають темі роботи. Усі положення наукової новизни логічно

співвідносяться із визначеними завданнями дослідження. Завдання роботи за змістом спрямовані на всебічне опрацювання проблеми.

Вибір методів дослідження забезпечує досягнення мети і реалізацію поставлених завдань. Організаційно-методичні засади проведеного дослідження розкрито повною мірою та на достатньому фаховому рівні. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано, коректно.

Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю й логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної психологічної інтерпретації.

Дисертаційне дослідження Семенцової О. М. «Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР» має чітку структуру: складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (261 найменування), 4 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 175 сторінках, загальний обсяг – 217 сторінок. Пропорції теоретичної та емпіричної частин дослідження авторкою дотримано.

У Вступі представлено актуальність проблеми дослідження, сформульовано дослідницьку проблему, надано загальні відомості про стан її вивчення, визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, чітко окреслено завдання. Презентовано методи дослідження. Представлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження, опис загальної структури роботи.

У теоретичному розділі подано результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження. Поняття комунікативної діяльності, як комплексного феномену, розглянуто з позицій різних наукових підходів. Авторка обґрунтовує багатовимірність і системність зазначеного феномену, загальний характер якого обумовлений взаємодією компонентів його структури. Запропоновано функціональну модель спілкування, що побудована на основі SADT-методології та IDEF0-стандарту, яка дозволяє наочно представити комунікативний акт як одиницю комунікативної діяльності й оцінити внутрішні

взаємозв'язки між окремими операціями та діями цього процесу. Модель має трирівневу ієрархічну структуру: діаграму процесу спілкування, діаграму комунікативного акту, діаграму ініціювання дії.

Теоретична частина дослідження логічно взаємопов'язана з програмою емпіричного дослідження, що надає дослідженню внутрішню логічну узгодженість. Проведення емпіричного дослідження здійснено орієнтовно до особливостей розвитку окремих компонентів комунікативної діяльності, а саме: провідного мотиву, змісту потреби, основних засобів спілкування. Для дослідження зазначених компонентів комунікативної діяльності авторкою визначено такі параметри: рівень комфортності дітей під час взаємодії з однолітками; характер активності по відношенню до суб'єкту спілкування; мовленнєва активність; мовленнєві висловлювання дітей; тривалість спілкування; характер комунікативної ініціативи та емоційного ставлення дітей до однолітків.

Застосування функціональної моделі процесу спілкування у дослідженні дало змогу визначити особливості комунікативної діяльності дітей дошкільного віку із ЗПР у ситуації спілкування з ровесниками, що мають нормотиповий розвиток, та запропонувати основні напрями психологічної корекції.

В емпіричному розділі дисертації достатньо повно представлено методичні та організаційні засади дослідження, подано опис психодіагностичного інструментарію, обґрунтовано його доцільність. Отримані результати угруповано та проаналізовано орієнтовно до функціональної моделі комунікативного акту.

Таким чином, якщо на першому етапі емпіричного дослідження здійснено аналіз її основних характеристик, то етап синтезу передбачав наповнення зазначеної моделі конкретним змістом. Це дозволило підвищити рівень абстрактного опису функціональної моделі комунікативного акту й одночасно конкретизувати її з урахуванням характеру визначених параметрів. Така стратегія надає дослідженню ознак системного опису психологічного явища у послідовності: синтез – аналіз на основі декомпозиції системи – синтез, але вже на новому рівні знання. Це завжди є складним завданням для дослідника, але авторка впоралася з ним успішно.

Саме такий підхід дав змогу виявити загальні та специфічні особливості комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР. Грамотне застосування математико-статистичних методів інтерпретації даних дають підставу вважати результати дослідження методично обґрунтованими та достовірними.

При складанні корекційної програми враховано отримані результати виявлення дефіцитарних ланок комунікативної сфери дітей із ЗПР дошкільного віку. Встановлено, що роботу з розвитку доцільно проводити в напрямках: розширення репертуару вербальних та невербальних засобів спілкування (візуальні, жестові, емоційно-мімічні, пантомімічні, мовленнєві); розвиток здатності усвідомлення себе та сприйняття однолітка як суб'єкта спілкування, формування емоційно-позитивного сприйняття однолітка, потреби у спілкуванні з ровесниками; подальше формування у дітей соціальних уявлень, усвідомлення та відтворення в іграх різноманітних видів соціальних відносин.

Суттєвим внеском у теорію і практику спеціальної психології є розроблена дисертанткою психокорекційна методика, спрямована на оптимізацію комунікативної сфери дітей із ЗПР дошкільного віку, що містить чотири взаємопов'язані етапи: підготовчий, діагностичний, корекційний, підсумковий.

Ефективність запропонованих корекційних впливів доведено на основі статистичних рішень. Висновки роботи сформульовано чітко та лаконічно, відповідають поставленим завданням дослідження. В них представлені загальні досягнення дисертантки та її внесок у вирішення зазначеної наукової проблеми.

Дисертація виконана державною мовою, стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Структура дисертації цілком узгоджується з її назвою, метою і завданням дослідження. Додатки та список використаних джерел оформлені згідно з встановленими вимогами та містять необхідну довідкову інформацію. Текст автореферату відповідає основному змісту дисертації.

До безперечних переваг дисертації можна віднести:

- Чітку структурованість роботи, що дозволила авторці розглянути наукову проблему з позицій різних підходів, передусім, діяльнісного, та на цій основі розробити модель емпіричного дослідження.

- Різноманітний методичний інструментарій, що знайшов застосування в дослідженні комунікативної сфери дітей із ЗПР дошкільного віку.

- Здатність дисертантки до ретельного опрацювання і детальної інтерпретації емпіричного матеріалу, коректного тлумачення результатів відповідно до розробленої моделі, великої кількості ілюстративного матеріалу.

- Дослідженню притаманна виражена наукова новизна, що полягає в комплексному підході до вирішення обраної проблеми, виявленні специфічних особливостей комунікативної діяльності дітей із ЗПР дошкільного віку, що визначило відповідні мішені для психокорекційних впливів.

- Висновки дисертації свідчать про різнобічне опрацювання проблеми, здатність до обґрунтованої інтерпретації емпіричних фактів і систематизованого їх представлення.

- Аналіз значної кількості джерел, у тому числі й іншомовних, дозволило дисертантці систематизувати вітчизняний та зарубіжний досвід досліджень, присвячений проблемі комунікативної діяльності дітей із ЗПР дошкільного віку.

- Результати дисертаційного дослідження мають безсумнівну практичну значущість. Вони можуть бути застосовані у психологічній просвіті, сімейному консультуванні та психокорекційній роботі.

Водночас дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні положення, що дає підстави для висунення таких зауважень:

1. Оскільки дослідження присвячене вивченню дітей із ЗПР, потребує уточнення, яким чином психокорекція комунікативної діяльності сприяла стимулюванню розвитку психічних процесів у цієї категорії дітей?

2. Чи здійснювалася діагностика зони найближчого розвитку в комунікативній діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку на констатувальному етапі дослідження і як це було враховано при побудові психокорекційної програми?

3. Оскільки дисертаційне дослідження ґрунтується на діяльнісному підході, потребує розкриття роль ініціальних мотивів спілкування у дошкільників із затримкою психічного розвитку.

4. Чи були в ході дослідження виявлені несприятливі чинники сімейного виховання та недоліки обізнаності батьків дітей із ЗПР, що обтяжують соціальну ситуацію розвитку дитини та ускладнюють її спілкування?

Наведені вище зауваження не зменшують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження Семенцової О.М. Певною мірою вони доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості проблеми, що була вирішена в ході проведеного дослідження, підкреслюють внесок дисертантки у розвиток спеціальної психології в Україні.

Висновок. Дисертація Семенцової Оксани Миколаївни «Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР» є завершеним, оригінальним, самостійним дослідженням, що має актуальний характер та відповідає усім вимогам ДАК МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

26 квітня 2021 р.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

О. Романенко

Оксана РОМАНЕНКО

